

DR. LIUDAS JOVAIŠA

Vilniaus universitetas

GYVENIMAS VILNIAUS JĖZUITŲ PROFESŲ NAMUOSE

Straipsnis skirtas Lietuvos istoriografijoje menkai tyrinėtai vienuolinio gyvenimo temai; konkrečiu tyrimo objektu pasirinkti Vilniaus jėzuitų profesų namai 1604–1773 m. laikotarpiu. Svarbiausios tyrimo temos – darbas, poilsis, pragyvenimas, sugyvenimas, liga ir mirtis – kontekstualizuojamos svarbiausių profesų namų istorijos įvykių bei gyvenamosios aplinkos aprašymu ir namų gyventojų sudėties analize.

Taikli Irenos [Vaišvilaitės](#) replika, jog „vienuolynas yra ne tik sienos ir pirmiausiai – ne sienos“¹, tarsi specialiai skirta lietuvių istorikams, ligi šiol bene daugiausia rašiusiems būtent apie vienuolynų sienas, paveikslus, knygas bei rankraščius. Vienuolinio gyvenimo, ypač jo kasdienybės studijos, jau kuris laikas įprastos ir populiarios europinėje², ypač mums aktualioje lenkų istoriografijoje³, Lietuvoje žengia tik pirmuosius žingsnius⁴. Šis straipsnis ir sumanytas kaip paskata šia linkme žengti toliau.

Pagrindiniai profesų namų istorijos šaltiniai – metinės namų istorijos (*Historia*) ir metiniai laiškai (*Annuae litterae*), saugomi Jėzaus Draugijos Romos archyve (*Archivum Romanum Societatis Iesu*). Svarbiausių duomenų apie gyventojų personalinę sudėtį teikia ten pat saugomi vadinamieji metiniai, arba trumpieji, katalogai (*Catalogi breves*); materialinę padėtį atskleidžia vadinamieji trimečiai katalogai (*Catalogi triennales*)⁵. Šiais šaltiniais naudotasi netiesiogiai – kopijų arba nuorašų pavidalu Pauliaus [Rabikausko](#), SJ, archy-

¹ I. [Vaišvilaitė](#), Vienuolynų kelias, *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*, Vilnius: VDA leidykla, 1998, p. 36.

² Plg., pvz., 1978 m. pasirodžiusią Léo [Moulin](#) monografiją *La Vie quotidienne des religieux au Moyen Age. X^e-XVe siècle*.

³ Plg., pvz., M. [Borkowska](#), OSB, *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII–XVIII wieku*, Warszawa, 1996; Cz. [Gil](#), OCD, *Życie codzienne karmelitanek bosych w Polsce w XVII–XIX wieku*, Kraków, 1997.

⁴ Žr. D. [Viliūnas](#), Marijampolės marijonų senovė, *Suvalkija*, 2000, Nr. 2 (20), p. 9–50.

⁵ Plačiau apie šiuos šaltinius žr. Pauliaus [Rabikausko](#) rinktinėje *Vilniaus Akademija ir Lietuvos jėzuitai*, Vilnius: Aidai, 2002, p. 133–136, 336–340, 431–432.

ve Vilniaus jėzuitų namuose ir fotokopijų pavidalu⁶ Lietuvos nacionalinės M.Mažvydo bibliotekos Rankraščių ir retų spaudinių skyriuje⁷.

Namų gyvenimo chronologija. Profesų namai iškilo šalia Šv. Kazimiero bažnyčios; jos kertinis akmuo iškilmingai pašventintas 1604 m. gegužės 12 d. Bažnyčios ir namų vieta – šalia Rotušės aikštės – parinkta neatsitiktinai. Vadovaujantis ignacišku neturto idealu, profesų namai negalėjo naudotis kokia nors nuolatine fundacija; jų gyventojai turėjo pragyventi iš aukų už dvasinius patarnavimus. Siekiant, kad namų bažnyčia būtų gausiai lankoma, supirka keletas miestiečių sklypų centrinėje miesto vietoje. 1604–1605 m. kataloge *ad fabricam Domus Professae* pažymėti pirmieji gyventojai prie statomos Šv. Kazimiero bažnyčios: t. Adomas **Jokūbaitis**, prokuratorius ir statybos viršininkas bei pamokslininkas lietuvių kalba, br. Jonas **Prochovičius**, „architektas“, ir socijus br. Jonas **Šimkavičius**. 1605–1606 m. čia gyveno jau 2 tėvai ir 4 broliai, o 1609–1610 m. – 3 tėvai ir 6 broliai. 1612–1613 m. kataloge pirmąsyk pažymėti nebe gyventojai „prie statybos“, o „Šventojo Kazimiero profesų namai Vilniuje“. 1615–1616 m. kataloge Vilniaus profesų namų gyventojai jau surašyti namų rangą atitinkančioje vietoje – sąrašo priekyje, po Varšuvos profesų namų. Galutinai namų gyvenimas turėjo stoti į normalias vėžes apie 1624 m., kai pastatas „pasiekė savo viršūnę“⁸.

Įprastinį namų gyvenimo ritmą sutrikdė maskvėnų okupacija 1655–1661 m., kai namai buvo apiplėšti ir nusiaubti. Patirtus nuostolius rodo 1661–1663 m. atlikti namų remonto darbai: refektorijuje, bendrajame kambaryje, kambariuose ir koridoriuose sudėti langai, durys, pastatytos krosnys ir stalai, uždengtas namų stogas.

Namai ypač smarkiai nukentėjo Šiaurės karo metu. 1706 m. švedai uždėjo didžiulę išpirką, nes kai kurie miestiečiai pranešė apie nesuskaičiuoja-

⁶ Lietuvos jėzuitų tarpukariu darytos fotokopijos saugomos Nacionalinės bibliotekos rankraštyne, f. 29, b. 1425 (XVII a. I pusės įvairių Vilniaus jėzuitų namų metiniai laišakai), b. 1436 (profesų namų istorija, 1624–1769), b. 1437 (profesų namų metiniai laišakai, 1641–1769).

⁷ Straipsnyje pagrindiniai duomenys apie namų gyventojų pareigas imti iš metinių katalogų, o įvairūs nutikimai aprašyti pagal metines namų istorijas. Tikslias tų metų katalogų arba metinių istorijų archyvinės nuorodas žr. leidinyje *Polonica w archiwum Rzymskim Towarzystwa Jezusowego*, edd. Andrzej Paweł **Bieś**, SJ, Ludwik **Grzebień**, SJ, Marek **Inglot**, SJ, Kraków: WAM, 2002–2003 (t. 1: *Polonia*; t. 2: *Lituania*). Šiais atvejais šaltiniai straipsnyje paprastai nedokumentuojami. Tais atvejais, kai naudotasi kitais šaltiniais, pvz., trimečiais katalogais arba *Annuae litterae*, tai nurodyta tekste arba išnašose. Kai kurie įdomesni namų istorijos duomenys pateikiami ir originalių citatų išnašose pavidalu.

⁸ „Hoc etiam anno aedes sat angustae [?! *fortasse* augustae? – L.J.] et mansionibus Nostorum accommodae ad summum fastigium perductae sunt“, 1624 m. istorija.

mus jėzuitų turtus⁹. Kareiviai dvi savaites griozdė visus namų užkaborius, dieną naktį šaukė ir lėbavo, užgauliojo namiškius ir jiems grasino. Iš namų svirnų paimti grūdai, iš arklidžių pastogių – šienas, papjauti gyvuliai ir naminiai paukščiai, rūsiuose ištuštinti indai su gėrimais, pagrobta indų, rakandų, maisto atsargų. Bičiulių tarpininkavimu sumokėta 1000 imperialų kontribucija, dar kone tiek pat teko duoti namuose apsistojusiems mokesčių rinkėjams; taip vargais negalais pavyko išvengti dar 2000 imperialų mokesčio. 1707 m. ir 1708 m. pradžioje pavyko išvengti mokėti eilinę kontribuciją švedams, tačiau 1708 m. į miestą įžengę kiti švedų daliniai nebuvo gailėstingi: reikalavo ne tik maisto kareiviams, pašaro arkliams, bet ir algos. Kadangi pinigų trūko, teko parduoti sidabrinus bažnyčios indus; paskutiniai švedų daliniai išvertė didžiuosius namų vartus ir kaip karo grobį išnešė visa, ką užtiko dirbtuvėse, šeimynos kambariuose ir namų rūsiuose – įrankius, maistą ir pašarą. Negana to, 1706 m. gegužės 18 d. miestą nusiaubęs gaisras sudegino bažnyčią; liepsna siautėjo taip pat namuose ir priemiesčio sode. Nors provincijos archyvas, biblioteka, provincijolo ir prepozito kambariai bei dalis kitų kambarių (taip pat pirtis ir valgomasis sode) liko nepaliesti, 1707 m. teko atstatyti sudegusią didelę namų dalį, svirną, tvartą ir dirbtuves¹⁰. 1709 m. buvo atstatyta staliaus dirbtuvė ir sumūryta dviaukštė arklidė (viršuje turėjo būti laikomas šienas). 1711 m. liepą provincijos kongregacija susirinko kolegijos namuose, nes gaisro nuniokoti profesų namai galėjo priimti vos keletą tėvų¹¹. 1712 m. sumūryta namų sodo tvora ir suremontuotos patalpos muzikantams gyventi. 1713 m. buvo tvarkomi išdege viršutinio aukšto kambariai ir kongregacijos salė. 1715 m. atnaujintos dviejų koridorių grindys ir suremontuota didžiuma viršutinio aukšto kambarių. 1717 m. kambariai, atrodo, galutinai baigti tvarkyti (sudėtos durys ir langai), ir namuose susirinko provincijos kongregacija. Namų atstatymo darbai užtruko ne vien dėl karo sunkumų, bet ir dėl šalį nusiaubusio maro, dėl kurio 1710 m. rugpjūtį namai keletui mėnesių buvo visai uždaryti ir vėl atvėrė duris 1711 m. sausio 1 d.

Per 1749 m. miesto gaisrą, kurio metu sudegė Šv. Kazimiero bažnyčia, profesų namai nukentėjo nedaug (1752 m. kiek aprūkę pirmojo ir antrojo

⁹ „Immane lytrum, comminiscence quorundam civium Vilnensium iesuiticas quasi immensas opes improbitate, nostrae Domui atque ecclesiae fuerat impositum“, 1706 m. istorija.

¹⁰ „Domus etiam ipsius magna pars, quam edax vastaverat flamma, solide restaurata una cum granario, stabulo aliisque officinis“, 1707 m. istorija.

¹¹ „...cum nostra domus incendio absupta vix aliquot Patribus ad commodam mansionem sufficeret“, 1711 m. istorija.

aukšto koridoriai su refektorijumi, koplyčia ir kambariais buvo išbaltinti). Matyt, gaisrą gesinti padėjo 1714 m. įsigytas šaltinis, nes 1706 m. gaisro metu nemaža nuostolių buvo būtent dėl vandens stygiaus¹². Gal pagelbėjo ir olandiškos čerpės iš Karaliaučiaus, jomis 1739 m. buvo perdengtas namų stogas.

Karti namų patirtis, ypač „tvano“ metu patirti nuostoliai, matyt, paskatino namiškius rūpintis ne vien sienomis ir stogais, bet pirmiausia ieškoti patikimesnės – dangiškos – globos. 1664 m., atrodo, tuometinio prepozito Alberto [Vijūko-Kojelavičiaus](#) iniciatyva namų globėju paskelbtas Šv. [Pranciškus](#) Ksaveras; namuose prie valgomojo pakabintas gan didelis jo paveikslas¹³. Tais metais pirmą kartą iškilmingai pažymėta ir Šv. [Pranciškaus](#) šventė bažnyčioje: išvakarėse prie Šventojo altoriaus susirinkę namų gyventojai klūpėdami išklaušė giedotines Mišias ir sugiedojo *Te Deum*. Altorių papuošė į puikaus darbo laikyklę įdėta relikvija – originalus Šv. [Pranciškaus](#) Ksavero laiškas Šv. [Ignacui](#) iš Goa apie tenykštės kolegijos įkūrimą¹⁴.

Gyvenamoji aplinka¹⁵. Durininko patalpa (kartu ir įėjimas į profesų namus) buvo prisišliėjusi prie pagrindinio bažnyčios fasado iš šiaurės pusės (ten, kur dabar vartai į jėzuitų namų kiemą). Toliau į namus vedė prie šiaurinės bažnyčios sienos prisišliėjęs koridorius. Anot namų istorijos, šis „tamsus kaip kapas“ koridorius 1726 m. buvo apšviestas langais ir papuoštas šventųjų Draugijos kankinių atvaizdais, kurie traukė ir žavėjo ne vien liaudį, bet ir šviesuomenę, taip pat ir Vilniaus vyskupą. Vėliau šis perdėm platus koridorius grėšė sugriūti, tad buvo nugriautas ir po 1749 m. sumūrytas iš naujo. 1773 m. šis koridorius buvo apšviestas dešimties pusapskričių langų šiaurinėje sienoje, jį puošė septyni įvairaus dydžio paveikslai ir didelis Nukryžiuotojo atvaizdas prie durų į kiemą. Koridoriaus viduryje, ties bažnyčios transeptu, kabojo varpelis, sujungtas su vartininko patalpa kablių

¹² „Domus haec multis annis magna laborabat aquae penuria. Ob eam sub incendium descriptum anno 1716 [! 1706] multa et magna damna passa est, quia nullam prorsus domi habuit aquam, qua se defenderet contra ignes“, 1714 m. istorija.

¹³ „Privatim quoque pro Urbis ac domus istius securitate vota ad S.Franciscum [Xaverium](#) [...] a Superiore sunt concepta, quibus in Patronum domus assumptus est; in cuius rei argumentum, ad sequentes annos conservandum, tabula iustae magnitudinis cum eius Divi effigie in accessu triclinii est collocata“, 1664 m. istorija.

¹⁴ „Auctus quoque est eius altaris ornatus auctographe literarum S.Francisci Xaverii, Goa ad S.Ignatium de Collegii illius auspiciis datarum, affabre facto reconditorio inclusarum“, ten pat.

¹⁵ Šio skyriaus pagrindą sudaro profesų namų aprašymas 1773 m. inventoriuje, esančiame Lietuvos valstybės istorijos archyve, f. 694, ap. 1, b. 3462. Duomenys iš šio inventoriaus (pateikiami nenurodant metų) ir ankstesnių metų, imti iš atitinkamų metinių istorijų, papildomai nedokumentuojami.

prilaikoma viela. Taigi namų svečias, norėdamas prisikviesti brolių durininką, matyt, skambindavo šiuo varpeliu.

Namų koridoriuose kabėjo paveikslai. 1726 m. trečiojo aukšto koridorius buvo papuoštas Draugijos generolų atvaizdais. 1773 m. pirmajame aukšte kabėjo du dideli ir aštuoni vidutinio dydžio „istoriją vaizduojantys“ paveikslai; antrajame aukšte būta didelio Šv. Kazimiero paveikslo ir 18 mažesnių paveikslų, lentų su Prancūzijos ir Lenkijos karalių, popiežių ir Draugijos generolų portretais, 30 įvairių raižinių. Laiptinėje stovėjo paaukuota Marijos statula.

1736 m. antrajame namų aukšte įrengtas laikrodis, dviem ciferblatais rodęs laiką dviejuose – pirmojo ir antrojo aukšto – koridoriuose¹⁶. 1768 m. laikrodis perkeltas į saulės labiau apšviečiamą (*magis soli pervium*) vietą.

Sunumeruoti gyvenamieji kambariai, 1773 m. apstatyti ir gyvenami tik pirmuose dviejuose aukštuose (21 kambarys trečiajame aukšte buvo tuščias, net be krosnių), turėjo kambarus. Kambariuose lentinėmis arba plytinėmis grindimis būta krosnių (dažniausiai žalių koklių su baltomis juostomis) ir židinių, stalo, dažniausiai su stalčiais, keleto kėdžių, oda apmušto krėslų, staliukų, lovos, pulpito, poros spintelių, sieninės spintos, kabyklos, paveikslų, popierinių paveikslėlių ar vario raižinių. Vienur kitur pasitaikė laikrodis, gipsinė statula nišoje, prausykla. Antrajame aukšte, virš refektorijaus, būta atskiro kambario provincijolui.

Iš bendrųjų namų patalpų pirmiausia minėtinas iškilmingasis (vasaros) refektorijus, prie jo glaudėsi virtuvė ir rykų podėlis („špižinė“). Valgiai iš virtuvės į refektorijų buvo patiekiami pro langą. Refektorijuje stovėjo prausykla ir didelė koklių krosnis; būta keleto sieninių spintelių. Prie durų sienos nišoje įrengtuose 38 stalčiuokuose laikytos servetėlės; kaip rodo namų istorija, dar 1736 m. refektorijuje Romos papročiu buvo pakabinta spintelė servetėlėms su visų namų gyventojų vardais¹⁷. Pasieniais sustatyti suolai supo penkis ilgas stalus ir vieną kvadratinį stalą. Buvusiame refektorijuje (dab. Jėzuitų gimnazijos valgykloje) iki šiol išliko laipteliai į senąją lektorijų (sakyklą) – vietą, iš kurios buvo skaitoma arba pamokslaujama valgio metu. Šią *lectio divina* (buvo skaitoma kokia nors maldinga lektūra, Draugijos konstitucijos ar mirusiųjų katalogas bei namų metiniai laišakai) atlikdavo naujokai, po du ateinantys iš naujokyno (keisdami kas dvi savaitės) skaityti prie stalo bei patarnauti Mišioms. Kokių vaisių dvasiniam Draugijos narių

¹⁶ „...horologialis moles stetit in Curritorio medio, novo artificio tornarie ferrata, quae ordinem animam rebus peragendis recensione temporum exactissima infundit, duplici pollens Indice, quorum primus medium, alter Infimum dirigit Curritorium“, 1736 m. istorija.

¹⁷ „...appensa cistula pro mappulis mensalibus cum singulorum habitantium nominibus exdistinctim ad morem Romanum“, 1726 m. istorija.

augimui galėjo duoti tokios *lectio divina* sėkla, puikiai rodo pavyzdys t. Jono [Jaknavičiaus](#) – jis, girdėdamas skaitomą istoriją apie įvairius Draugijos narių meilės darbus, pajuto dievišką įkvėpimą padėti gatvėse gulintiems vargšams¹⁸; taip gimė Šv. Juozapo ir Nikodemo brolija, bažnyčia ir špitolė. Netoli vasaros refektorijaus, pirmajame profesų namų aukšte, buvo ir žiemos refektorijus: paprastas kambarys, su baltai žydrų koklių krosnimi, dviem užuolaidomis dengiamais langais ir trimis paveikslais.

Namų koplyčia 1767–1768 m. buvo perkelta iš pirmojo aukšto į antrąjį: naujai koplyčiai skirti du kambariai aukštesnėmis lubomis; senoji koplyčia pertvarkyta į svečių kambarį. 1773 m. koplyčios altoriuje buvo [Marijos](#) paveikslas ir relikvijorius (vaškinė [Jėzaus](#) figūrėlė), virš altoriaus kabojo Šv. [Stanislovo](#) Kostkos paveikslas. Dviejų langų apšviečiamoje patalpoje, apšildomoje krosnimi, dar būta poros apvalių staliukų ir žvakidžių, keturių klauptų ir keturių suolų. Koplyčią puošė dvylika įrėmintų ir įstiklintų laiškų, rašytų Draugijos šventųjų.

Antrajame aukšte, virš refektorijaus ir šalia provincijolo kambario, buvo įkurdintas provincijos archyvas. Dar 1699 m. istorijoje užsiminta, jog archyvuvi paskirti du namų kambariai. 1756 m. archyvas imtas perkėlinėti „iš savo ankštumos į daug erdvesnę patalpą“ su spintomis¹⁹; kad gaisras nepadarytų žalos, patalpai įdėtos geležinės durys ir langinės. 1773 m. inventoriaus duomenimis, plytomis grįsta archyvo patalpa buvo apstatyta spintomis su stalčiais; juos buvo galima pasiekti pasilypėjęs trijų pakopų laiptukais. Kambaryje dar stovėjo žalia cerata dengtas stalas ir kaustyta skrynelė, o per kampinę spintą buvo patenkama į trijų langų apšviečiamą altanėlę (kampinį namų erkerį), kur būta saugyklos (?)²⁰.

Trečiajame aukšte, virš archyvo ir provincijolo kambarių, buvo įsikūrusi „didžioji salė“ ir biblioteka. Salė – turbūt 1682 m. minimas atnaujintas apšildomas viršutinio aukšto kambarys, skirtas provincijos kongregacijoms²¹. 1773 m. vizitatoriai joje rado tik dvi spintas, seną taburetę, keturis staliukus

¹⁸ „Audiendo pro more refectionis tempore Societatis Historiam, tunc varias Sociorum Jesu functiones et charitatis opera memorantem, sensit sibi iniectam a Deo mentem, ut pauperum decumbentium in plateis necessitatibus quoque modo opitularetur“, cit. iš Jono [Jaknavičiaus](#) nekrologo, žr. Vaclovas [Biržiška](#), *Aleksandrynas*, I: XVI–XVIII amžiai, Čikaga 1960, p. 283.

¹⁹ „...e suis angustiis in multo ampliore locum transferri, armariis et [?] commodis sic opere conspicuis exoranri ceptum“, 1756 m. istorija.

²⁰ „Przez szafę w koncie będącą wprzod opisaną drzwi zelazne na zawiasach do Altanki na depozyt, w samym rogu murów będącey“, 1773 m. inventorius, f. 20v.

²¹ „Hypocaustum superius, ubi conventus provincialis celebrari solet, novo tabulato, trabibus et scamnis in circum ornatum restauratumq“, 1682 m. istorija.

ir didelį Viešpaties Jėzaus paveikslą. Ne ką geriau atrodė ir spintomis bei stalčiais (lentynomis?) apstatyta biblioteka, kur dalis knygų buvo sukrauta ant grindų, o dalis gulėjo stalčiuose. Kadangi nebuvo jokio knygų registro, o šaltis spaudė, vizitatoriai užantspaudavo biblioteką ir paliko ją smulkiau neaprašytą. Atrodo, kad vėliau jos knygos nukeliavo į Vilniaus universiteto (tuomet – Vyriausiosios mokyklos) biblioteką. Dalis bibliotekos turinio žinoma iš Lietuvos inkunabulų ir Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipų katalogų: juose suregistruota 4 inkunabulai ir 11 paleotipų iš profesų namų knygų rinkinio²². Kokių nors išsamesnių žinių apie bibliotekos kiekybinę ir kokybinę sudėtį nežinoma.

Biblioteka pradėta kaupti ir tvarkyti nuo pat namų įkūrimo. Dalis knygų buvo dovanojama įvairių geradarių – Trobų prepozito Luko [Alsėdiškio](#) 1609 m.²³, Vilniaus prelado arkidiakono Jono [Ryškovskio](#) apie 1616 m.²⁴, Vilniaus prel. kantoriaus Tomo [Girskio](#) 1664 m.²⁵, tėvo jėzuito Tomo [Kiaulos](#)²⁶. Dalis knygų buvo perkama – 1626 m. tam skirta 400 auksinų²⁷; už dalį apie 1644 m. fundatoriaus Karolio Ferdinando [Vazos](#) dovanotos 40 tūkst. auksinų sumos irgi turėjo būti įsigyta knygų (žr. skyrelį „Pragyvenimas“); 1712 m. nupirktą 40 knygų.

Tvarka bibliotekoje paprastai rūpinosi kuris nors pamokslininkas, kuris pagal savo pareigas daugiausiai naudojosi biblioteka. Pasitaikydavo ir savanorių talkų: 1647 m. profesų namuose miręs ir 24 metus sielovadininku, ypač tarp lietuvių, darbavęs t. Kristupas [Mergeniecas](#) laisvalaikiu „rankų darbu didino bibliotekos labą rašydamas, tvarkydamas ir valydamas knygas“²⁸. Atrodo, kad biblioteka buvo nusiaubta „tvano“ metu – dalis jos kny-

²² Žr. N.[Feigelmanas](#), *Lietuvos inkunabulai*, Vilnius: Vaga, 1975 (Lietuvos inkunabulai, Nr. 379, Lietuvoje buvę inkunabulai, Nr. 104, 120, 138, 166); *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai. Katalogas*, sud. N.[Feigelmanas](#), I.[Daugirdaitė](#), P.[Račius](#), Vilnius: LLTI, 2003 (žr. savininkų (įstaigų) rodyklę, p. 583).

²³ Žr. Lietuvoje buvę inkunabulai, Nr. 166; Paleotipai, Nr. 537.

²⁴ Žr. Lietuvoje buvę inkunabulai, Nr. 138.

²⁵ Žr. Paleotipai, Nr. 351 ir 423.

²⁶ Žr. Lietuvoje buvę inkunabulai, Nr. 120. Tėvas Tomas [Kiaula](#) (g. apie 1566 m. Vilniaus krašte, įstojo į Draugiją 1586 m. Krokuvoje, mirė 1633 spalio 23 d. Olykoje, Alberto Stanislovo [Radvilos](#) dvare), ilgus metus priklausė Vilniaus profesų namų bendruomenei – 1605–1612 buvo prokuratorius, 1612–1614 ir 1616–1633 – išmaldos rinkėjas, misionierius ir sielovados darbininkas.

²⁷ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy*, ed. L.[Grzebień](#), Kraków, 1996, p. 745.

²⁸ „Particulam temporis, quam sibi expedita offerebant negotia, nequaquam otio vitari permisit, verum manuali opere commodum bibliothecae augebat, scribendo, libros ordinando emundandoque“, 1647 m. *Annuae litterae*.

gų atsidūrė Rusijoje²⁹. 1670 m. vienas namiškis surinko per karą išblaškytas įvairių namų knygas ir sudėjo jas profesų namų bibliotekoje. 1699 m. biblioteka perkelta į didesnę ir geriau vėdinamą patalpą (turbūt tą pačią, kur buvo ir 1773 m.); senosios vietoje įrengtas kambarys.

Namų kieme, šiaurinėje bažnyčios pusėje, 1773 m. augo klevai ir liepos. Veikiausiai kitoje namų pusėje, palei Šv. Kazimiero ir Savičiaus gatves, būta vaismedžių sodų; 1687 m. jis buvo aptvertas mūro tvora ir grotomis, kad jame nevagiliautų tarnai ir pašaliečiai³⁰.

Ūkinė namų dalis telkėsi aplink kiemą pietinėje bažnyčios pusėje, dalis pastatų (arklidės?) buvo namų teritorijoje palei Šv. Kazimiero ir Savičiaus gatves. Šeimynos kiemas 1743 m. buvo išgrįstas akmenimis, tuomet padaryti ir latakai vandeniui už sienų nutekėti. Atrodo, šiame kieme būta šeimynos gyvenamojo namo, drabužinės ir dirbtuvių (siuvėjo, kurpiaus, staliaus). Namų teritorijoje būta ir dviaukštės arklidės (antrajame aukšte laikytas šienas), tvartų, svirnų, bravoro. Namų rūsiuose buvo laikomi gėrimai (alus, midus, degtinė) ir daržovės. 1723 m. šalia bažnyčios (pietų pusėje) stovintis Aleksandro [Steponavičiaus](#) namas paskirtas vargšams, patarnaujantiems bažnyčioje.

Nuolatinį namų gyventojų rūpestį kėlė vandens stygius. 1683 m. minima, jog atnaujintas vandentiekis į bravorą ir virtuvę. Tačiau vandentiekis dažnai strigdavo: giliai žemėje įkasti mediniai vamzdžiai supūdavo, mieste daugėjant rūmų ir mūrinių namų vandens visiems nebepakakdavo, tad daugelis, ypač turtingųjų, vandenį nukreipdavo į savo namus, o kitų vamzdžius užkimšdavo. Kildavo vaidai, ginčai, tekdavo siųsti tarnus su vežimais gabenti vandens iš upės³¹. 1703 m. pirmą kartą nuo namų įkūrimo buvo iškastas šulinys, teikęs skaidrų ir sveiką vandenį. Vis dėlto veikiai paaiškėjo, kad vandens jame buvo maža, jį tekdavo dažnai ir vargingai semti. Problema galutinai išsprendė tik 1714 m. iš stačiatikės kaimynės Onos [Migurienės](#) nupirkta gretimas sklypas su tinkamu šaltiniu, kurio vanduo kanalais buvo atvestas į sodą šalia namų, virtuvę ir bravorą.

²⁹ T. Tomui [Kiaulai](#), o po to profesų namams priklausęs inkunabulas vėliau atiteko rusui Silvestriui Medvedevui (1641–1691), turėjusiam ir Sirvydo „Punktus sakymų“, žr. Lietuvoje buvę inkunabulai, Nr. 120.

³⁰ Domus [...] pomarium, quod intra parietes domesticos est, novo sepimento et cancellis, ne familiae et aliorum externorum furtis pateret, circumdedit“, 1687 m. istorija.

³¹ Apie vandentiekio bėdas žr. 1703 m. ir ypač 1714 m. istorijose. 1714 m. istorija pasakoja ir apie gretimo sklypo su šaltiniu pirkimą.

Gyventojai. Lentelėje pateikiami duomenys apie namų gyventojų sudėtį imti iš metinių (trumpųjų) katalogų. Katalogai buvo sudaromi rudenį ateinantiems mokslo metams; lentelėje nurodomi katalogo sudarymo metai (pvz., 1604 m. sudarytas katalogas taikytinas 1604–1605 m. m.). Skaičiuojant namų gyventojus, neįtraukti naujokai lektoriai, kai kuriuose kataloguose priskirti profesų namams. Turėtina omenyje, jog į namiškių skaičių įtraukti ir tėvai (misionieriai, karo ir dvaro kapelionai, didikų vaikų auklėtojai), namuose faktiškai nerezidavę, tačiau kataloguose formaliai priskirti namų bendruomenei.

Metai	Tėvai	Broliai	Iš viso	Metai	Tėvai	Broliai	Iš viso
1604	1	2	3	1641	14	15	29
1605	2	4	6	1642	15	16	31
1609	3	6	9	1643	17	12	29
1610	3	8	11	1644	17	15	32
1611	4	6	10	1645	15	14	29
1612	4	7	11	1646	16	15	31
1613	4	6	10	1647	16	12	28
1614	4	6	10	1648	15	10	25
1615	4	5	9	1649	15	11	26
1616	6	6	12	1653	10	6	16
1617	11	7	18	1657	2	1	3
1619	12	9	21	1658	4	2	6
1620	12	9	21	1659	5	2	7
1621	12	10	22	1660	6	3	9
1623	12	11	23	1661	12	3	15
1625	12	11	23	1663	15	4	19
1626	16	12	28	1664	14	5	19
1627	15	12	27	1665	15	5	20
1628	15	9	24	1666	14	6	20
1629	18	11	29	1667	15	6	21
1630	15	11	26	1668	12	5	17
1631	12	10	22	1669	12	6	18
1632	16	12	28	1670	14	7	21
1633	17	10	27	1671	13	6	19
1634	18	11	29	1672*	13	7	20
1636	16	14	30	1673	12	6	18
1638	15	10	25	1674	13	7	20

* Kita 1672/73 m. katalogo versija nurodo, kad namuose būta 8 brolių (iš viso – 21 gyventojų).

Metai	Tėvai	Broliai	Iš viso	Metai	Tėvai	Broliai	Iš viso
1675	13	7	20	1715	9	10	19
1676	11	5	16	1716	11	9	20
1678	14	8	22	1717	12	10	22
1679	13	10	23	1718	9	10	19
1680	12	8	20	1719	9	11	20
1681	13	9	22	1720	10	11	21
1682	13	9	22	1721	10	11	21
1683	11	7	18	1722	9	11	20
1684	9	7	16	1723	9	12	21
1686	13	7	20	1724	8	12	20
1687	13	7	20	1726	8	13	21
1688	11	7	18	1727	9	13	22
1689	14	6	20	1728	9	13	22
1690	12	9	21	1729	8	13	21
1691	12	9	21	1730	9	13	22
1692	12	8	20	1731	9	12	21
1693	12	8	20	1732	9	11	20
1694	11	8	19	1733	8	11	20*
1695	12	7	19	1734	9	11	20
1696	13	7	20	1735	9	11	20
1697	13	7	20	1736	9	11	20
1698	12	8	20	1737	8	12	20
1699	11	8	19	1738	10	11	21
1700	11	8	19	1739	12	10	22
1701	12	8	20	1740	13	12	25
1702	15	9	24	1741	10	13	23
1703	14	8	22	1742	9	14	23
1704	17	9	26	1748	10	10	20
1705	18	7	25	1749	8	9	17
1706	18	14	32	1751	9	10	19
1707	17	14	31	1752	10	11	21
1708	16	12	28	1753	12	12	24
1709	17	12	29	1754	13	12	25
1710	12	8	20	1756	11	10	21
1711	13	11	24	1768	19	10	29
1712	12	12	24	1770	16	9	25
1713	11	13	24	1772	11	10	21
1714	9	11	20	1773	12	10	22

* Be tėvų ir brolių, namuose gyveno vienas moralinę teologiją studijuojantis scholastikas.

Katalogų duomenys rodo, jog profesų namuose paprastai gyvendavo nuo 16 (1684–1685 m.) iki 32 (1644–1645 ir 1706–1707 m.) ir netgi 33, kaip rodo 1635 m. *Annuae litterae*, jėzuitų. Mažesnis gyventojų skaičius ženklino ne-normalią namų padėtį; tai pasakytina apie namų ir bažnyčios statybos laikotarpį, kai iki 1617 m. gyventojų nebuvo daugiau nei 12, ir apie pragaištingus „tvano“ metus (1657–1661), kai namų gyventojų buvo vos 3–9. Tai buvo vidutinio dydžio Lietuvos jėzuitų provincijos namai, gyventojų skaičiumi nusileidę didesnėms kolegijoms ir provincijos naujokynui, tačiau pranokę mažesnes kolegijas, visas rezidencijas ir misijas.

Be jėzuitų, profesų namuose pasitaikydavo ir nuolat gyvenančių pasauliečių; paprastai tai būdavo vyresnio amžiaus kilmingi geradariai. 1650 m. vienas po kito mirė du tokie profesų namuose gyvenę pasauliečiai: ilgametis Radvilų dvariškis ir dvaro viršininkas Kasparas [Kosmovskis](#) (namuose išgyveno 4 metus, mirė sulaukęs 73-ejų), taip pat Čarnkovskių dvariškis Florijonas [Miroševskis](#) (namuose išgyveno 16 metų). Abu buvo palaidoti šalia Draugijos tėvų³²; [Kosmovskis](#) savo turtą paliko profesų namams. 1709 m. namuose apsigyveno terciato Šnipiškėse fundatorius Mykolas [Koščicas](#), ketindamas pasigydyti ir sutvarkyti teisinius fundacijos reikalus³³; pagyvenęs vos 5 mėnesius mirė. Kartais gyvenimas namuose pasauliečiui tapdavo etapu pakeliui į Draugijos narius: 1761 m. profesų namuose apsigyvenęs Smolensko kaštelionas Stanislovas [Bužinskis](#) 1763 m., būdamas jau per 60 metų, įstojo į Draugijos naujokyną Vilniuje.

Keletas tokio pobūdžio atvejų tik patvirtina priešingą dėsni: pasauliečiai šiaip jau namuose nebuvo pageidaujami; jų buvimas kėlė grėsmę vienuoliškos gyvensenos grynumui. Žinoma, trumpas svečių pasauliečių, atliekančių dvasines pratybas, buvimas buvo įprasta kone kiekvienų Draugijos namų kasdienybės dalis, tačiau ir jį stengtasi neutralizuoti: kad pašaliečiai nedrumstų vienuoliškos ramybės klaidžiodami namų koridoriais, 1684 m. pastatytas šildomas svečių kambarys, o kambarys virš jo paskirtas atliekančiesiems pratybas³⁴. Namams kuriantis ir statantis, juose, atrodo, gyveno ir

³² „...eorum ossa ad Patres nostros apposita“, 1650 m. istorija.

³³ „In decursu huius anni venit pro residentia ad domum nostram Perillustris Magnificus Dominus Michael Koszczyc, notarius terrestris Vilnensis et tribunalitius, fundator Domus Patrum 3^{tiae} Probationis Vilnae in Sznipiszki, valetudinis notabiliter affectae, tum valetudinem curaturus, tum foundationem munimentis iuridicis roboraturus“, 1709 m. istorija.

³⁴ „Visitationibus externorum, quae contingunt frequentissime, ne religiosa perturbaretur quies, ex solido muro de nova radice extractum commodissimum hypocaustum cum omnibus attinentiis ad hospites recipiendas ac simul obviatum est, ne divagentur externi per curritoria, neve suis deambulationibus domum inquietent. Extat quoque supra illud percommodum cubiculum pro iis, qui adveniunt spiritualia facturi exercitia“, 1684 m. istorija.

šeimyna (tarnai), taip pat ir šeši neturtingi studentai, bažnyčios giesmininkai, maitinęsi tuo, kas atlieka nuo stalo, ir miegoję namuose kartu su šeimyna³⁵. 1628 m. šis laikinas nenormalumas likviduotas: šeimynai ir muzikantams už 1000 auksinų nupirkta atskiras namas. Vis dėlto ir vėliau teko šalinti „iš namų vidurių“ (*e visceribus Domus*) pašaliečius: 1736 m. iškeldinus siuvėjus ir batsiuvius (veikiausiai turima omenyje ne jų gyvenamoji vieta, o dirbtuvės), dviejuose labai patogiuose kambariuose su kambaromis įsikūrė namuose gyvenantys Draugijos nariai.

Deja, ne visada nepageidaujamo pasauliečių, ypač įtakingų, įsibrovimo į namų erdvę pavykdavo išvengti, ir metraštininkai namų istorijose net nemėgindavo slėpti savo nepasitenkinimo. 1661 m., išvadavus Vilnių iš maskvėnų, vienus, patogesnius namus užėmė kareiviai, kituose buvo nesaugu, tad profesų namų gyventojams nori nenori teko priglobti įtakingus prelatus ir Smolensko vysk. Jurgį [Bialozorą](#). Refektorijų kelioms valandoms buvo užėmęs posėdžiaujantis senatas ir bajorija³⁶. 1662 m. liepą Tribunolo sesija ir pasitarimas dėl kareivių algų „papildė bažnyčią lankančiųjų skaičių, o namams užkrovė didelę našlą“³⁷: valgomąjį teko užleisti konfederatų maršalkai ir karaliaus pasiuntiniams. Negana to, neregėtas įvairių luomų žmonių antplūdis į dar neatstatytą miestą daugel jų skatino ieškotis prieglobsčio profesų namuose. Visiems atsakius, nusileista Vilniaus vyskupui. Anot metraštininko, abiem šiais atvejais patirtis parodė, jog „Draugijos įstatymai labai pagrįstai draudžia mūsų namuose apsigyventi ir apsistoti pašaliečiams“³⁸. Negana to, kaip su kartėliu sako istorijos autorius, pelnyta globėjų malonė Draugijai vos vos prilygo išlaidų mastui... Vis dėlto ne visi lankytojai taip vargino: 1671 m. vengdamas įkyrių lankytojų daugiau kaip mėnesį namuose praleido Vilniaus vaivada ir LDK etmonas Mykolas [Kazimieras Pacas](#); jis atvyko tik su keletu tarnų ir kasdien bent keturis namiškius sodino prie savo stalo.

³⁵ „Deinde Cantores externos, qui in Ecclesia diebus festis canunt, 6, qui omnes sunt studiosi pauperes, quibus cibus datur ex iis, quae ex nostra mensa supersunt, domique inter familiam dormiunt“, 1619 m. trimetis katalogas.

³⁶ „Quare cum commodiores urbis aedes aut a milite essent occupatae, aut periculo magis obnoxiae, multis magni nominis praelatis, ac inprimis Ill-mo episcopo Smolenscensi <...> Georgio Bialozor, hospitium domi nostrae sine ingrati animi nota negari non potuit. Triclinium quoque ipsum Senatui atque nobilitati de Republica consilium instituenti concedi ad aliquot horas debuit“, 1661 m. istorija.

³⁷ „...auxerunt Templo frequentiam, domui vero invexerunt insignem molestiam“, 1662 m. istoria.

³⁸ „Ex utroque facto experientia constitit meritissimo iure per leges Societatis in domiciliis nostris externis hominibus diversoria et commorationes negari“, ten pat.

1. *Kasdienis gyvenimas – darbas.* Profesų namams vadovavęs prepozitas drauge ėjo ir provincijos konsultoriaus pareigas. Jis buvo antrasis asmuo visos provincijos hierarchijoje, reikalui esant (mirus provincijolui) turėjęs perimti vadovavimą provincijai, ir faktiškai bene labiau rūpinosi visos provincijos nei namų reikalais. Tikrasis kasdienio namų gyvenimo administratorius buvo antrasis asmuo namų hierarchijoje – t. ministras, turėjęs prepozito pavedimu jam padėti ir prižiūrėti vienuolinės drausmės paisymą, patenkinti namiškių reikmes ir vadovauti broliams.

Dvasios tėvo pareiga buvo „mūsiškius dvasiniame kelyje mokyti, vesti ir apginkluoti prieš pavojus“³⁹; paprastai jis būdavo ir „namų egzhortatorius“ – reguliariai sakydavo „paraginumus“ (t.y., dvasines konferencijas, skatinančias praktikuoti dorybes ir siekti tobulumo) namų bendruomenei. Iki XVIII a. pr. buvo skiriama keletas kazusų sprendėjų, vadovavusių reguliarioms namuose gyvenančių tėvų pratyboms – spręsti keblius išpažinties atvejus. Nuo 1709 m. praktika pasikeitė: visi tėvai, išskyrus namų prepozitą, turėjo paeiliui vadovauti kazusų sprendimui. Nuo 1768–1769 m. katalogo minimos ir laiškų revizoriaus pareigos; jos paprastai buvo pavedamos namų dvasios tėvui. Brolių dvasiniu gyvenimu rūpinosi vienas iš namų tėvų, skiriamas brolių katechetų. Admonitoriaus (dažnai juo būdavo namų dvasios tėvas) pareiga buvo stebėti prepozito veiksmus ir reikalui esant jį įspėti.

Namų prokuratorius, renkamas iš dvasinių koadjutorių, rūpinosi materialiniais namų reikalais. Fizinės bendruomenės narių sveikatos žiūrėjo sveikatos prefektas (dažniausiai tėvas, retkarčiais brolis; dažnai broliai buvo skiriami tėvo, sveikatos prefekto, socijais). Teisių prokuratorius rūpinosi bylomis teismuose, sodo prefektas – namų sodu priemiestyje, muzikos ir burso prefektas – bažnyčios muzikantų bendrabučiu (bursa) ir muzika bažnyčioje. Šias pareigas eidavo namų broliai arba tėvai; dažnai tėvo prefektui / prokuratoriui padėdavo iš brolių namiškių skiriamas socijus. Bažnyčios, bibliotekos ir archyvo prefektų pareigas eidavo tikrai tėvai. Bibliotekos prefektu buvo skiriamas vienas iš pamokslininkų, nes rengdamasis pamokslams jis daugiausiai ir naudodavosi biblioteka; kaip matyti iš katalogų po XVIII a. vidurio, metines namų istorijas irgi rašydavo pamokslininkas. Nuo 1745 m. minimi provincijos archyvo prefektai; vienas jų buvo garsusis Lietuvos jėzuitų provincijos istorikas Stanislovas Rostovskis (1758–1760). Atskirai minėtina „elgetautojo“, arba išmaldos rinkėjo, tarnystė; kadangi profesų namai neturėjo nuolatinės fundacijos, tad bendruomenei reikėjo pragy-

³⁹ „Praefectus rerum spiritualium debet Nostros in via spirituali docere, dirigere, contra pericula munire...“, *Societatis Iesu Constitutiones et Epitome Instituti*, Romae 1962, 840, § 1.

venti iš aukų. Išmaldos rinkėjo „etatas“ vienuolinėje nomenklatūroje anaip-tol nebuvo prestižinis: t. Pranciškaus Šrubauskio biografas, pabrėždamas ypatingą nuolankumą, nurodė, kad, perkeltas iš kolegijos rektoriaus parei-gų į profesų namų elgetautojus (1673–1674 m. *procurator eleemosynarum extra Urbem*), taip noromis ėmėsi šio darbo, kaip ir bet kurio kito⁴⁰. Išmaldos rin-kėjo darbas iš pradžių buvo pavedamas vienam ar keliems tėvams, kurie vėliau specializavosi į elgetautojus mieste ir už miesto. Ilgainiui jiems ėmė padėti broliai, skiriami išmaldos rinkėjų socijais. XVIII a. I pusėje išmaldos rinkimo našta visai perėjo ant brolių pečių: vienas brolis elgetautojas su so-cijumi darbavosi mieste, kitas – užmiestyje.

Svarbiausias profesų namų tėvų „išorinis“ darbo laukas buvo plačios sielovados ganyklos, patarnaujant sieloms tiek namų bažnyčioje, tiek už jos sienų. Įvairiopam sielovados darbui skiriami tėvai ir buvo vadinami „darbi-ninkais“ (*operarii*). Be šio bendro pobūdžio termino, kai kurios dvasinės tar-nystės formos buvo įvardijamos atskirai. Pirmiausia tai pasakytina apie pa-mokslininkus; jų paprastai būdavo du, rečiau – vienas arba trys. XVII a. ka-taloguose paprastai minimi rytmetinis ir popietinis, XVIII a. kataloguose – sekmadienių ir šventadienių, kartais ir ekstraordinarinis pamokslininkai. Talentingi pamokslininkai padėdavo patraukti į bažnyčią daug lankytojų. 1668 m. metraštininkas pažymėjo, kad bažnyčia nuolatos būdavo pilna žmonių, ir prie to nemaža prisidėjęs pamokslininkas, po to imtas kviesti pa-mokslauti ir kitur. Vis dėlto uolaus pamokslininko triūso vaisiai galėjo būti ir visiškai priešingi, nuostolingi ar tiesiog pražūtingi visiems namams. An-tai 1738 m. birželio 24 d., į pamaldas gausiai susirinkus Lietuvos Vyriausio-jo Tribunolo teisėjams, „šventadienių pamokslininkas, norėdamas aštresniu stiliumi į teisėjų širdis įspausti teisingą sprendimą“⁴¹, nenoromis užrūstino įtakingus svečius; išsėidęs Tribunolas uždraudė savo nariams lankytis šioje bažnyčioje, o tai iš lankytojų aukų gyvenantiems profesų namams buvo skaudus smūgis. Namų prepozitui ir nelaimingajam pamokslininkui teko eiti ir nusižeminus atsiprašyti Tribunolo.

⁴⁰ „Quanta in eo obedientia et in superiores reverentia fuerit, didicit optimo exemplo Pro-vincia Nostra, cum post exactum bis Rectoris officium, Designatus in senio Procurator Elee-mosynarum Domus Professae, tam prompte munus istud Suscepit et executus est, quam quodvis aliud“, Pranciškaus Šrubauskio nekrologas rankraštyje *Summariola vitae Nostrorum in Collegio Crozensi Defunctorum (1665–1732)*, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių ir retų knygų skyrius, f. 130, b. 1868, p. 10.

⁴¹ „P. Concinator a Festis iudicium iustum dum acriori stylo imprimere Iudicum cordibus cuperet...“, 1738 m. istorija.

Išpažinčių klausyti buvo skiriami nuodėmklausiai; XVII a. I pusėje jų paprastai būdavo du, XVIII a. – trys arba keturi. Vienas tėvas eidavo katecheto pareigas Šv. Kazimiero bažnyčioje. Sekmadienių popietėmis bažnyčioje buvo rengiamos Šventojo Rašto paskaitos labiau išsilavinusiems klausytojams; tokie paskaitininkai-aiškintojai minimi 1620–1650 m. Namų tėvai vadovavo dviem bažnyčioje veikusioms sodalicijoms – 1619 m. įsikūrusiai miestiečių Marijos Ėmimo į dangų sodalicijai, turėjusiai savo altorių pietiniame transepto gale, ir 1719 m. pradėjusiai veiklą Geros mirties brolijai. XVII a. II pusėje susiklosčius tradicijai bažnyčioje minėti Gavėnios trečiadienius, vienas tėvas buvo skiriamas Gavėnios paraginimų sakytoju.

Nemaža profesų namų gyventojų tik nominaliai priklausė čia gyvenančiai bendruomenei, nes čia arba visai negyvendavo, arba atvykdavo tik trumpam. Tai buvo įvairių didikų dvarų kapelionai ir vaikų auklėtojai, taip pat karo kapelionai ir misionieriai. Dalis pastarųjų neturėjo nuolatinių veiklos vietų ir apaštalaudavo klajodami po kraštą, dalis veikė tam tikruose misijų punktuose. Iš šių minėtina Lučajaus misija (1768–1769 m. darbavosi 7 tėvai) ir misija Vilkmėrgės pavieta (4 tėvai). Kartais misionieriai / kapelionai iš profesų namų peržengdavo ir valstybės sienas. Vykstantiems į Rusiją priklausomumą Jėzaus Draugijai teko slėpti. „Tvano“ metu Maskvoje keletą metų kalinto lauko etmono ir LDK iždininko Vincento [Gosievskio](#), gavusio leidimą pasikviesti kunigą, prašymu „buvo pasiūstas mūsų šalis, nuslėpus Draugijos vardą“⁴². 1762–1763 m. Rusijos kariuomenėje apaštalavo vokiečiai t. Antanas [Wilde](#), pasiūstas persirengęs diecezinio kunigo drabužiais ir gavęs Vilniaus vyskupo ordinaro liudijimą. 1770–1773 m. misionierius t. Mykolas [Lorkovskis](#) nuolatos apaštalavo Prūsijoje.

Ypatinga Draugijos brolių pareiga buvo užtikrinti sklandžias tėvų apaštalavimo sąlygas, tad jiems pirmiausia teko imtis visokiausių pareigų, susijusių su materialiais dalykais. Broliai ėjo zakristijono, namų šeimynos (t. y. tarnų) viršininko, vartininko, virėjo, infirmarijaus (ligonių slaugytojo), celiarijaus (sandėlininko), supirkėjo, dispensatoriaus (maisto sandėlio tvarkytojo), vestiarijaus (drabužininko) pareigas, palydėdavo į kitus namus ar į misijas vykstančius tėvus („išvykstančiųjų socijai“ – *socii exeuntium*). Taip pat broliai su tėvais dalydavosi teisės prokuratorių, bursos ir sodo prefektų bei elgetautojų pareigomis. Be šių nuolatinių ir įprastinių tarnysčių, kai kurie namuose gyvenantys broliai prisidėdavo prie bendruomenės pragyvenimo arba bažnyčios puošybos savo amatininkišku darbu; taip sporadiškai fiksuojamas mūrininkų, tapytojų, auksakalių, lipdytojų, dailidžių, kalvių, kir-

⁴² „...missus est noster dissimulato Societatis nomine“, 1662 m. *Annuae litterae*.

pėjų buvimas. Dažnai kokį nors amatą įvaldę broliai būdavo atsiunčiami į namus, kai reikėdavo specifinės kvalifikuotos darbo jėgos. Antai statant Šv. Kazimiero bažnyčią, daugel metų profesų namuose (1604–1616) praleido „architektas“ br. Jonas [Prochovičius](#), vadovavęs statybai; po paskutinio (1749 m.) gaisro savo darbu prie atstatymo prisidėjo dirbtinio marmuro meistras Pranciškus [Priščinskis](#), tapytojas Fridrikas [Obstas](#), stalius ir stiklius Tomas [Kulakauskas](#).

2. *Kasdienis gyvenimas – poilsis*. Jėzaus Draugija viena pirmųjų deramai įvertino poilsio svarbą vienuolinio gyvenimo kasdienybei. Visi bent kiek didesni Draugijos namai rūpinosi įsigyti kokią nors ramią vietą gamtos prieglobstyje, kur būtų galima ilsėtis. Žymiausia Vilniaus kolegijos / akademiijos rekreacijos vieta buvo Vingyje, ilsėtasi ir kituose netoli ir vaizdingose apylinkėse esančiuose kolegijos dvaruose, pvz., Nemenčinėje ar Bezdonyse. Svarbiausia naujokyno Vilniuje poilsiavietė buvo dvarelis Ribiškėse, kalvoje į pietus nuo miesto. 1619 m. minima, jog ir profesų namams buvo įsigytas sodas užmiestyje „dvasios atgaivai“. Sode 1663 m. pastatytas medinis namas sargui, 1679 m. užbaigtas medinis namas su valgomuoju poilsiautomams. Vėliau iškilo namas vaškui baltinti, arklidės, vežiminė. 1700–1702 m. įsigijus keletą gretimų sklypelių, kurių šulinyje ir vasarą netrūko vandens, pastatyta pirtis – lig tol ja namų gyventojai galėjo naudotis tik Ribiškėse arba Vingyje. 1707 m. sode pastatyta virtuvė ir namas šeimynai. 1755 m. sodas iš gatvės pusės pasipuošė „elegantišku portiku“.

1699 m. sodas gausiai apsodintas; 1703 m. vietoj senų ar išlaužytų medžių prisodinta obelių, kriaušių ir kt. vaismedžių. 1736 m. iškastas tvenkinys; ateityje, kai būsią daugiau vandens, tikėtasi būsiant ir žuvų. 1752 m. sodas aptvertas „permatoma“ medine tvora su vartais, o viduje jį per vidurį skersai ir išilgai padalijo takai⁴³. 1754 sodo tvora ištapyta scenomis iš Šventojo Rašto, ypač tinkančiomis poilsio vietai⁴⁴. Kadangi šis profesų namų sodas buvo vadinamas „Rojaus“ vardu, manytina, jog scenos vaizdavo Pradžios knygos piešiamą Rojaus sodo palaimą. Idant šia palaima namų gyventojai nepiktinaudžiautų, Draugijos generolas [Tamburini](#) 1718 m. vasario

⁴³ „Area ipsa circumcirca novis sepibus transparentibus affabre cincta opere arculario, cum januis ad hortum et plateis in ipso horto datis ex utraque parte per medium“, 1752 m. istorija.

⁴⁴ „In horto suburbano non modica pars muri ultra & ultra circum in annos protrahendi accessit, depictis in eo non paucis e Sacro codice desumptis, loco vero recreationis maxime aptis rerum capitibus“, 1754 m. istorija.

19 d. nurodė, jog kiekvienas asmuo sode gali poilsiauti ne dažniau kaip kartą per mėnesį, arba ne daugiau kaip 12 kartų per metus⁴⁵.

Rojaus sodas turėjo ir vieną niūrų savo istorijos puslapį. 1710 m. čia buvo palaidotos maro aukos – trys profesų namų tėvai ir keturi broliai. Jų kapo vietoje buvo pastatytas medinis kryžius, o 1753 m. ten iškilo medinė koplyčia⁴⁶.

Štai kaip Rojų 1859 m. regėjo Adomas Honoris [Kirkoras](#): „Atskira parko dalis už Vizitiečių vienuolyno ir parko ribų vadinama Rojumi. Šią gražią vietovę su jaukiu mažu parkeliu ir nuostabiausiu miesto vaizdu buvęs jėzuitas kunigas [Hrebnickis](#) 1785 m. užrašė Kūdikelio Jėzaus namams <...>. Ant mūro tvoros buvo biblinio turinio piešinių, iš to galėjo atsirasti Rojaus pavadinimas; taip pat ir gatvė, vedanti nuo Aušros vartų iki Vizitiečių, buvo vadinama Rojaus gatve“⁴⁷. Beje, dar ir šiandien ant kalvelės prie [Subačiaus](#) gatvės matyti mūrinės tvoros liekanos – visa, kas liko iš senojo Rojaus sodo...

Pragyvenimas. Pragyventi iš aukų nemažai vienuolinei bendruomenei nebuvo lengva. Bene patį kritiškiausią laikotarpį profesų namai išgyveno pradžioje, pirmąjį keturiasdešimtmetį. Vykstant bažnyčios ir namų statyboms, aukos nė iš tolo neprilygo augančioms skoloms. Reikėjo ne vien pirkti statybinių medžiagų, bet ir išlaikyti samdomus darbininkus. 1619 m. trimečio katalogo duomenimis, tokių darbininkų – dailidžių, kalvių, stalių, medžiagas tiekiančių vežėjų, dažytojų ir kt. – buvo net 22. Kaip tolydžio augo namų skola, matyti iš pateikiamos lentelės (trimečių katalogų duomenys, sumos nurodomos auksiniais):

Metai	Skolos	Žadama parama	Skolų ir paramos skirtumas
1611	4900	3000	1900
1614	13 000		
1619	12 821	6681	6140
1628	17 828	11 947	5881

⁴⁵ *Responsa Generalium [...] non per Procuratorem, sed alio tempore data*, Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 1135, ap. 20, b. 298, f. 12r.

⁴⁶ Koplyčia „paenes Murum in illo loco positum, ubi Nostrorum Patrum & Fratrum defunctorum in obsequio pestiferorum... corpora sunt sepulta“, 1753 m. istorija.

⁴⁷ A.H.[Kirkoras](#), *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*, vert. Kazys [Uscila](#), Vilnius: Mintis, 1991, p. 105.

Žadama parama, nors namų vyresnieji ją ir vadino „in certis promissis“, vis dėlto priminė briedį girioje, kurį dar reikėjo nemažomis pastangomis pagauti. Lentelė vaizdžiai rodo, jog žadamos paramos suma augo bemaž tolygiai su skola: matyt, vos tik kam nors pažadėjus paaukoti pinigų, buvo vis daugiau skolinamasi. Pažadai, atrodo, likdavo pažadais, o skolos ir namiškių skaičius vis augo. 1643–1645 m. namų istorijos žiniomis, profesų namai buvo įsiskolinę jau kone 20 tūkst. auksinų. Prepozito pareigoms iš Lenkijos provincijos buvo pakviestas t. Martynas [Hincza](#). Jis linksmai ir ryžtingai ėmėsi pareigų, bet dar linksmesnis jų atsisakė⁴⁸. Namiškiams darėsi sunku net maistu apsirūpinti. Šiek tiek padėjo Vilniaus vyskupijos sinodas (draugiški klebonai surinko beveik 200 auksinų) ir provincijolas (100 auksinų), bet vis tiek reikėjo įkeisti bažnyčios sidabrą ir „apnuoginti altorius“. Profesų namus iš bėdos ištraukė su karaliumi [Vladislovu](#) į Vilnių atvykęs jo brolis Vroclavo vysk. Karolis Ferdinandas [Vaza](#): jis davė pinigų įkeistam turtui atgauti, o vėliau paaukojo 40 tūkst. auksinų, už kuriuos buvo galima įsigyti biblioteką ir vario skarda uždengti bažnyčios stogą. Atsidėkojant Karoliui Ferdinandui suteiktas namų fundatoriaus titulas.

Ekonominės krizės, nors ir ne tokios dramatiškos, namus ištikdavo ir vėliau. Antai 1675 m. namų istorijos autorius skundžiasi skurdu, kurį sukėlė keli nederliaus metai ir neapdairus ekonomų išlaidumas. Prie to netiesiogiai prisidėjęs brangiai kainavusio stogo (vietoj laikino pokarinio) dengimas, tarp miestiečių paskatinęs pavydą ir kalbas, – jei neva neturtingi vienuoliai leidžia sau tokias didžiules išlaidas, esą neverta jiems ir aukoti... Dėl lėšų trūkumo 1766 m. buvo atleisti visi muzikantai (matyt, instrumentalistai), išskyrus keturis bernelius giesmininkus.

Našta iš aukų gyvenantiems namams buvo ir čia vykstančios provincijos kongregacijos, į kurias maždaug savaitei suvažiuodavo apie 40 provincijos tėvų. Ekonomiškai sunkiais 1675 m. provincijos kongregacija truko 10 dienų; svečius išlaikyti padėjo Vilniaus vyskupo, Vilniaus vaivados ir Trakų kašteliono parama (atitinkamai 300, 200 ir 100 auksinų).

Sugyvenimas. Sugyvenimas bendruomenėms nariams, skirtingos prigimties ir charakterių, buvo kasdienis išbandymas, reikalavęs apščiai broliškos meilės, supratingumo, atlaidumo ir kantrybės. Šio „charakterių gludinimo“ namų istorijos šaltiniai, žinoma, neaprašo, tačiau jį būtina turėti omenyje norint įsivaizduoti bendruomenės gyvenimo kasdienybę. Labai gyvai

⁴⁸ „...laeto quidem et prompto accessit obsequio, sed laetiore ac promptiore animo ab ea recessit“.

šią kasdienio gyvenimo pusę yra aprašęs prancūzų dominikonas t. Martinas Hubertas, OP: „Abatijoje rasi tinginį, bambeklį, rigoristą, vėjavaikį, pamalduolį, žmogų „viskam“, kurį kiti išnaudoja, geraširdį, kurį kiti išnaudoja, mokytą, kurį kiti išnaudoja, pasaulio taisytoją, entuziastą (jis kiek naivus, o kartais net neprotingas) ir galiausiai melancholiką. Galima sutikti keblioje padėtyje atsidūrusį vienuolį (daugiau ar mažiau apatišką), kuris nori, kad juo kas nors pasirūpintų, ir kuris įvairiausiai pretekstais eina prie Petro ar Jokūbo, kad „užmegztų kontaktą“, kaip dabar įprasta sakyti. Yra niurna, nenuilstamai paslaugus; labai atsidavęs ir visiškai negabus žmogus, kuris kremtasi, kad niekas jo nepaprašo padėti; yra ir toks, kuris rado sau užsiėmimą – jį tėvas abatas toleruoja, kad išvengtų ko nors blogesnio, tačiau tas užsiėmimas visiškai nenaudingas bendram labui; pasitaiko jaunutis giesmininkas (turintis gražų balsą), kuriame verda dar menkai valdomas valdžios troškimas, ir jeigu to neprižiūrėsi... Yra nepataisomas gaišlys ir karštakošis vienuolis, kuris supyksta ir tuoj pat to gailisi; yra tokių, kurie aikštijasi, ir tokių, kurių niekas nenori išklaudyti, o į tvyrančią tylą įsiskverbia tamsybių dvasia, pašnibždanti, jog tėvas X jaučia tau nuoskaudą; galiausiai yra toks, kuris, piktindamasis viskuo, kas nustatyta, perdėm atvirai tai parodo, ir toks, kuris („kilnia intencija“) savinasi įrankius arba knygą vien savo naudojimui; yra ir netvarkinguoilis, kuris nieko nepadaeda į vietą“⁴⁹.

Ypatingos namiškių atidos ir pagalbos reikėjo ligoniams ir karšinčiams, kurių Vilniaus profesų namuose kasmet paprastai būdavo vienas kitas, o kai kuriais metais net 3–4. Dar sunkiau buvo gyventi su psichikos ligoniu. Nuo 1632–1633 m. ištisą dvidešimtmetį namų kataloguose kaip „ligonis, išprotėjęs“ (*infirmus, semper amens*) žymėtas t. Gordijonas Protasevičius (g. 1593, įst. 1609, m. 1653).

Įtampa namų gyvenime ir tarpusavio santykiuose kai kam galėjo gero-kai apkartinti gyvenimą Draugijoje; savo ruožtu tas, kuriam buvimas Draugijoje tapdavo našta, veikiausiai nelikdavo „skolingas“ kitiems namiškiams. „Garą nuleisti“ turėjo padėti kambarys atgailaujantiems su grotuotu langu, 1773 m. inventoriaus duomenimis, buvęs antrame namų aukšte. Kartais jokios priemonės nebegelbėdavo. 1644 m. balandžio 16 d. iš Draugijos skubiai buvo atleistas ėmęs maištauti namų ministras, jau davęs paskutinius įžadus, t. Jonas Ravazinas⁵⁰. 1760 m. profesas t. Grigalius Pohoskis „per keletą šiuose namuose [praleistų] mėnesių savo nuopelnais taip priveikė namų prepo-

⁴⁹ Cit. iš: L. Moulin, *Życie codzienne zakonników w średniowieczu (X–XV wiek)*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1997, p. 34.

⁵⁰ Žr. 1644–1645 m. trumpąjį katalogą ir 1643–1645 m. profesų namų istoriją.

zitą, jog šis jį turėjo atskirti nuo namiškių ir uždaryti. Toks sprendimas, nors buvo išganingas jo labui ir Draugijos reputacijai, tėvui Grigaliui visai nepatiko⁵¹, tad jis vidury nakties stebėtinu būdu pabėgo (*miro evasit artificio*), pro langą virve nusileisdamas į gretimą sklypą, kur buvo tą pačią akimirką sugautas ir gražintas į pirmykštį saugumą⁵². Galiausiai t. **Pohoskis** paliko Draugiją ir buvo priimtas į „batuotųjų“ karmelitų konventą Vilniuje, prie Šv. Jurgio bažnyčios. Tai nurodęs kronikininkas gaižiai pridėjo: „Ateinantys metai parodys jo ištvėringumą“, o pradėdamas 1761 m. istoriją piktdžiugiškai pranešė, jog Draugiją paniekinęs t. **Pohoskis** pas karmelitus taip pat neužsibuvo ir po poros ten praleistų mėnesių persikėlė į regulinių kanau-ninkų vienuolyną Mykoliškėse. Vis dėlto šioje vienuolijoje t. **Pohoskis** liko ir po keleto metų davė amžinuosius įžadus.

Iš laikinojo į amžinąjį gyvenimą. Mirtis namuose buvo neišvengia-mas, tačiau ir nelaukiamas svečias. Namų istorijoje džiaugiamasi šventos ir pavyzdingos mirties pavyzdžiais, tačiau giltinei nukirtus didesnę grobį skundžiamasi rūsčia lemtimi ir tikimasi geresnių ateinančių metų. Mirtis paprastai neužklupdavo nepasirengus – antai t. Simonas **Ugnievskis**, gavęs patepimą ir pusvalandį prieš agoniją priėmęs viatiką, eidamas 64-uosius metus, „savo motinos glėbyje (taip vadino profesų namus) užmigo Viešpa-tyje“⁵³. Tokioje panašių į šią ramių ir parengtų mirčių gausoje ypač sukre-čia mirtis br. Konstantino **Jakubausko**, kuris mirė staiga ir visiškai vienas savo kambaryje 1740 m. sausio 9 d. Priežastis – apsinuodijimas smalkėmis, žiemos metu panorus pasišildyti kambarį ir atsinešus degančių žarijų...⁵⁴

Namuose mirusiųjų skaičių didino ir svečiai, atvykę iš kitur taisyti sveikatos, matyt, pas geresnius sostinės daktarus. Iš trijų 1634 m. mirusių namuose buvo net du⁵⁵. 1669 m. profesų namuose gyvenimą baigė iš Ne-svyžiaus atvykęs gydytis t. Elijas **Daunoravičius** (žr. 1669 m. *Annuae litte-rae*), o 1684 m. – iš Kauno atvykęs t. Grigalius **Starcevičius**⁵⁶.

⁵¹ „...post paucos in hac Domo menses meritis suis adeo compulit Praepositum Domus, ut segregare eum a Domesticis atque includere debuerit. Hoc vero Concilium cum minime pla-ceret Patri Gregorio (bono tamen ipsius et famae Societatis salutare)..., 1760 m. istorija.

⁵² „...ubi eodem momento interceptus ac pristinae fuit securitati restitutus“, ten pat.

⁵³ „...in matris suae gremio (sic Domum Professam vocabat) in Domino obdormivit“, 1648 m. istorija.

⁵⁴ „...sub hyemale tempus, carbonum ignitorum, quos ad depellendum frigus cubiculo in-tulerat, vapore caput et spiritus vitales occupante, nullo e nostris praesente vivere desiit“, 1740 m. istorija.

⁵⁵ „...P.Andreas **Kowalewski** et P.Matthias **Flascius**, valetudinem curatum cum huc accu-riissent, perpetuam et nullo casu violandam repererunt in caelo“, 1634 m. *Annuae litterae*.

⁵⁶ „Venerat ad nos Cauna P.Gregorius Starcewicz valetudinis curandae causa, sed loco il-lius vitae finem reperit“, 1684 m. istorija.

Kai kurie tėvai ir broliai, atvirkščiai, bėgdavo ne nuo mirties, o tiesiog į mirtį, patarnaudami maro ligoniams. 1710 m. mirė 4 tėvai, užsikrėtę klausydami išpažinčių: Jonas **Judtzas**, Tomas **Jasudavičius**, Baltazaras **Javorskis** ir Andriejus **Molskis**. Marui pradėjus siautėti, dalis tėvų ir brolių su reikalingesniais tarnais vyresniųjų liepimu pasitraukė į Daniušavos dvarą (maždaug 75 km į rytus nuo Vilniaus). Iš keturių brolių, likusių saugoti namų ir sodo, – Stanislovo **Dauginio**, Jokūbo **Pfliugerio**, Grigaliaus **Mardevaldo** ir Jono **Kalinausko** liko gyvas tik pastarasis. Pirmasis, br. **Dauginis**, maru užsikrėtė patarnaudamas anksčiau susirgusiems namiškiams ir rūpindamasis deramai palaidoti mirusiuosius. Dar vienas brolis, Martynas **Nečajus**, kone mėnesį patarnavęs ligonių kūno reikmėms, tiekęs maisto, su ligoniais kalbėjęs gailėsčio aktą, taip pat padėjo savo gyvybę. Marui rimstant, į namus pasikiromis grupelėmis gruodžio mėnesį grįžo pasitraukusieji namiškiai. 1711 m. sausio 1 d. lig tol uždaryti profesų namai vėl atvėrė duris, nors – dar neištrynus maro likučių – be įprastų iškilmių. Grėsmę kėlė maru mirusių namiškių kambariai; tik juos išvalius pagaliau tapo saugu⁵⁷.

Mirusieji namuose (ir namiškiai, ir atvykusieji) buvo laidojami Šv. Kazimiero bažnyčios kriptose – negaištant (paprastai kitą dieną, nebent nespėdavo sukalti karsto) ir kukliai. Kriptos po Šv. Kazimiero bažnyčios presbiterija freskų eskizai rodo, jog užmigusieji Viešpatyje žengė į kapo rūšį, vildamiesi greičiau susitikti tą, kuris yra Prisikėlimas ir Gyvenimas...

Įteikta 2004 m. spalio mėn.

LIFE IN THE JESUIT DOMUS PROFESSA IN VILNIUS

Liudas **Jovaiša**

Summary

The article is a short study on a topic scarcely studied in Lithuanian historiography: the everyday life in the Jesuit Domus Professa in Vilnius in the years 1604–1773. The main research topics are: daily work, recreation, expenditures, interaction, sickness and death. In addition, a short outline of the history of the Domus Professa is presented, the living space is described and the personal composition of the inhabitants is analyzed.

⁵⁷ „...aperuit [annus hic] domum prima novi anni die, non antiquo more, quia non cum publica solennitate peracta, ob nondum erasas pestis reliquias. Imo ipsa domus auxit non vanum metum remanentibus cubiculis quorundam e Nostris peste infectorum nondum lustratis; quibus purificatis securitati Nostrorum specialiter provisum est“, 1711 m. istorija. Labai detalų epidemijos siautėjimo aprašymą žr. 1710 m. istorijoje.

